

ЧИТАЛИЩЕ

ПОВРЪМЕННО СПИСАНИЕ

(Излѣзва двапѣти въ мѣсеца).

ИСТОРИЯТА НА ЧЕЛОВѢКА.

(По А. де Катрфажъ.)

IV.

Физически отличителни чѣрти на челоѡческитѣ племена.

II. Анатомически чѣрти.

Анатомическитѣ чѣрти могатъ да са извадѣтъ отъ твърдитѣ части на тѣлото, сирѣчь отъ скелета, отъ мекитѣ части (различнитѣ органи) и даже отъ воднитѣ (крѣвьта). Спирамъ са върху първитѣ и настоявамъ най-много върху тѣхъ които можемъ да извлѣчемъ изъ главата.

Въ самага глава трѣба да различаваме двѣ части: лобѣтъ (черепъ) и лицето. Лобѣтъ обема мозѡка отъ дѣто излѣзватъ всички чувствителни нерви освѣнь нервитѣ на пипанѣето; лобѣтъ е сѣщото сѣдалище на разума. Когато е тѣй той заслужва да го изучимъ отдѣлно и внимателно.

Общата форма (изгледъ) на лоба ни дава единъ превъсходенъ характеръ извлѣченъ отъ отношението, което сѣществува помежду надлъжния диаметръ и на-напрѣжния диаметръ. Когато туй отношение бива по-малко отъ 100 къмъ 78, лобѣтъ е продълженъ отпредъ

назадъ. Тогазъ го зовѣтъ дългоглавъ лобъ. Когато отношението са измѣнява отъ 100 къмъ 78 и 80, лобътъ е срѣденъ и тогазъ му даватъ името среднѣо-главъ. Най послѣ, когато отношението е отъ 100 къмъ 70 и по на горѣ, лобътъ са гледа като късъ и го зоватъ — късоглавъ лобъ.

Тѣзи форми по нѣкога отличаватъ твърдѣ многобройни чловѣчески чети. Тѣй комахай всички негри сѣ дългоглави; комахай всичкитѣ жълти, повечето отъ Американцитѣ.... сѣ късоглави или срѣднѣоглави. У бѣлитѣ, дору по нѣкоги въ двѣ населенія отъ сѣщия клонъ на бѣлото племе ний срѣщаи двѣтъ крайнѣсти. Сѣвернитѣ Германци сѣ дългоглави, а южнитѣ — късоглави.

Ний трѣба да припознаваи важността на чертитѣ, що можемъ извлѣче отъ тѣзи общи форми. Трѣба обаче да са пазимъ и да не прекаляваи, като имъ отдаваи значение каквото тѣ нѣматъ. Нѣкои автори принадлежащи на дългоглавитѣ племена сѣ потвърждавали че продълговатостта на главата назадъ е знакъ на умственна горньостъ. Фактътъ, който поменахъ е до-достаточенъ да опровергае туй заключение, което нищо не оправдава. Южнитѣ Германци не сѣ въ нищо по долни отъ своитѣ сѣверни братия. Въ Парижката Академия на наукитѣ са намѣрватъ твърдѣ много късоглави или поне срѣднѣоглави лобове. Между това кажете ми коя дружина отъ хора, отъ умственна точка зрѣния, е по горня отъ туй учено тѣло?

Прилични на тѣзъ заключения сѣ правени за обема на лоба. Исахъ да кажѣтъ че обема показва голѣмината на мозъка, а тѣзъ голѣмина земахъ като мѣрка на умственната сила.

Че има нѣщо истинно въ основата на тѣзъ идея, че доволно развитий мозъкъ е потрѣбенъ за да може да извършва своитѣ служби, то е прието отъ цѣлѣ свѣтъ. Но че разумътъ може да са мѣри споредъ количеството на мозъчното вещество, което влѣзва въ състава на органа, то противорѣчи на съгледванията и на цифритѣ на много анатомисти, помежду други на Р. Вагнера.

Въ оцѣненията за които е дума изобщо не сѣ смѣтали израстъта. Между това, макаръ че главата не

расте наспоредъ остатъка на тѣлото, то пакъ са знае че израстъта влияе върху нейната голѣмина и върху голѣмината на лоба.

Трѣба да ви кажѣ йоще че у оржднитѣ и живи сжщества, голѣмината, купътъ (массата) на органитѣ не правятъ всичко. Особитата енергия върши много. Безъ друго вий трѣба да познавате дребни и слаби на изгледъ лица които сж по-дѣятелни и по-силни отъ своитѣ едри и снажни другари. Е добръ, туй което е истинно за месото, за мускулитѣ какъ да не е — за мозъка!

Подиръ лоба, трѣба да изучимъ лицето. Но азъ са ограничавамъ на единъ редъ само чърти извлечени отъ челюститѣ и отъ жбнитѣ. Тѣхната важность ще са разбере особито по подиръ когато земемъ да учимъ въ подробно различнитѣ племена.

Ето двѣ глави: едната на негръ, другата на европеецъ. Преглѣдайте челюститѣ и жбнитѣ на първата. Вий ги гледате да са издаватъ на вѣнъ. Напротивъ у другата глава, жбни и челюсти сж еднакво вертикални (прави). Издаденото положение на тѣзъ двѣ части са зове прогнатизмъ, и населенията или лицата които го иматъ са наричатъ прогнати: второтоса зове ортогнатизмъ и очъртава племената или лицата ортонати.

Прогнатизмътъ са е гледалъ дълго време като отличителна чърта на негритѣ. Послѣ го съгледахъ у народи не негри; най подиръ отъ какъ са прегледа внимателко намѣрихъ го дору въ срѣдата на бѣлитѣ населения. Въ Парижъ той са вижда често, най много въ женитѣ. То е фактъ въ който можете да са убѣдите както азъ правихъ туй много пжти во време на пжтуванията ми съ омнибусъ.

Споредъ лобоветѣ които имамъ, прогнатизмътъ е като отличителна чърта на едно европейско население, което живѣе на югъ отъ Балтийското море — Естонцитѣ. Туй население е останка отъ най старото племе което е живѣло въ Западна Европа. Безъ всѣко сжмѣнение то като са е размѣсило съ отпослѣ дошлитѣ, оставило е дору и въ голѣмитѣ градища по Франца тѣзи бѣлѣзи отъ прогнатско племе, за което говорихминъ горѣ.

Отъ какъ преговорихми лоба и лицето, трѣба да

прегледами главата ищѣло. Отъ туй са извличатъ важни отличителни чѣрти. Азъ ще са ограничѣ за да прикажѣ за една, която има положителна важность. Но трѣба и това да ви кажѣ че сѣ искали да прекалѣхъ и измамѣхъ съ нейното значение.

Единъ холландски анатомистъ, Камперъ, като говорѣяше сравнително медалитъ и грѣцкитъ и римски статуи са слиса отъ величието на първитъ. Той каза че причината на туй е дѣто у тѣхъ образниятъ жгълъ е по голѣмъ отъ колкото у старитъ. — Този жгълъ са образува като теглимъ двѣ линии които са срѣщатъ на края на преднитъ зѣби. Отъ тѣхъ едната минава прѣзъ срѣдата на дупката на ухото а втората досѣга челото.

Като тикнѣ по нататѣкъ своитъ своитъ предирвания, Камперу са стори че образниятъ жгълъ са срастяше сирѣчь намаляваше редовно у челоуѣческитъ племена. Той заключи отъ туй че може да ги различава по тѣхния образенъ жгълъ. Като отиде йоще по надалечъ и като пристигнѣ на животнитъ той гуди подиръ челоуѣка маймунитъ, мѣсоедитъ и птицитъ; всичкитъ са различавахъ по жгѣли все повече и повече малки, както видите на чѣртежа който ви показвамъ. Отъ тамъ да са заключи че образниятъ жгълъ мѣряше тѣй да кажемъ разума, оставаше само една стѣпка. Тѣзи стѣпка са престѣпи скоро.

Туй заключение даваше голѣма важность, голѣмъ интересъ на мѣрянето на образния жгълъ. За туй много средства много орждия сѣ направихъ за да става колкото е възможно по точно. Гониметрътъ, който изнамѣри моя помощникъ натуралистъ, Г. Дръ Жаккаръ, постигва най пѣлно исканата цѣль. Ето го предъ вашитъ очи. Вий видите съ каква леснотия просто едно четене на единъ кръгъ съ степени ни позволява да имамъ търсената мѣрка.

Г. Жаккаръ не са е ограничилъ съ измислянето на туй орждие. Той го е употребилъ; и въ едно хубаво списание, той е показалъ помежду другитъ нѣща че правий жгълъ са намѣрва у бѣлото племе. Това е противното на което вѣрваше Камперъ. Нека са съгледа у лица разумни безъ сѣмнѣние, по които не сѣ

твърдѣ горни отъ други. Тѣхнийтъ образенъ жгълъ не е твърдѣ голѣмъ. Образнийтъ жгълъ неможе прочее да са гледа като мѣрка на разума или на духовитостѣта.

Г. Жаккаръ е показалъ освѣнъ туй че само въ Парижкото население, жгленнитѣ разлики за които е дума бѣхъ повече отъ тѣзи които Камперъ гледаше като очъртающи племената. Г. Жаккаръ доказа прочее че, и тамъ, пакъ отъ племе на племе има едно сплитане на характери, за което ви говорихъ толкозъ. При това както на друго мѣсто и тукъ, срѣднитѣ данни доставятъ добри чѣрти съ които можемъ да отличаваме челоуѣческитѣ чети.

Скелетътъ тоже може да ни занимае съ много и съ твърдѣ важни изучвания. Тѣй трѣба поне да прегледами гждитѣ и коститѣ на коритото и коститѣ на краищата и прч... Но ний сме принудени да оставимъ този предметъ за да кажемъ една дума за мекитѣ части.

Като прегледами нервическата система въ двата края на челоуѣчеството, въ бѣлия европеецъ и въ негра, тамъ ще са покаже едно важно нѣщо за забѣлѣжаване. У европеецътъ нервическитѣ срѣдища, мозакътъ и грѣбначнийтъ мозъкъ сж относително по голѣмки. Въ негра напротивъ по голѣми сж продълженията на тѣзи срѣдища.

Кръвообръщателний наредъ ни показва едно промѣнение малко прилично. У бѣлия артернитѣ които разнасятъ кръвѣта въ органитѣ сж относително повече голѣми отъ венитѣ които донасятъ кръвѣта къмъ сърцето.

Кръвѣта на негра, като прегледами състава е, ще ни са види по гжета и по тъмна отъ кръвѣта на бѣлия. У креола-негръ въ Нова-Холландия, напротивъ кръвѣта е по блѣдна, по водна. Тя бие на кръвѣта на женитѣ които иматъ блѣдни цвѣтове. Косто ще каже че едно просто променение на мѣстопребивалище промѣнява по нѣкога най вътрѣшното нѣщо на едно челоуѣческо племе. То му промѣнява онѣзи хранителна водностъ (жидкостъ) която служи да поддържа да храни, всички части на тѣлото.

III. Чѣрти физиологически.

Азъ ще са спрж малко върху физиологическитѣ

чърти. Ще са ограничѣ да ви бѣлѣжѣ два главни факта, на които ще познаете лесно важността.

За всичкитѣ голѣми периоди на живота, на всичкитѣ велики служби, има комахай съвършенна еднаквост во всички челоуѣци, на което племе и да принадлежатѣ тѣ.

Когато тѣзи прилика са види като че не сѣществува, то причината е не въ природата на племената а въ влиянието на условията за сѣществуване. Че туй е тѣй доказва са отъ това дѣто най отдалеченитѣ племена си приличатѣ напълно когато са подчинятѣ на сѣщитѣ условия поради премѣстятнието на мѣстоживѣлище. Нека земемѣ единѣ примѣръ. Негритѣ са гледахѣ като отличающи са отъ европейцитѣ чрезъ своето ранно развитие. Но европейскитѣ населения които отъ нѣкое време сѣ настанихѣ въ топлитѣ мѣста сѣ дошли на сѣщата точка. Жената на негра и англичанката креолка отъ островитѣ на Мексиканский заливѣ сѣ днесъ еднакво ранноразвити.

Но отъ друга страна, приближимѣ ли къмѣ изучаванieto на второстепеннитѣ нужди, ний виждами какѣ тѣ са измѣняватѣ отъ една чета на друга, и по нѣкога въ много широки пространства. Но пакѣ и въ такѣвъ случай виждами че срѣдата, нравитѣ, обичаитѣ и прѣ ставатѣ причина на тѣзѣ промѣни. Въ такѣвъ случай пакѣ ний виждами най отдалеченитѣ племена да са приближаватѣ до толкозѣ щото да са сливатѣ. Горскитѣ пѣждари отъ Френско или Английско потекло иматѣ днесъ чувствата на гледанието си и на слушанието си тѣй обработени и истѣчени каквото сѣ на червенитѣ кожи (диви Американци).

На кѣсо да кажемѣ изучаванieto на физиологическитѣ чърти високо доказва основното единство на челоуѣческитѣ чети, като изважда на видѣло чудесната гѣвкавост на нашия организмѣ.

IV. Патологически чърти.

Изучаванieto на патологическитѣ чърти ни показва факти прилични на горнитѣ, то ни води на сѣщитѣ заключения.

Всички челоуѣчески племена сѣ изложени на в сич-

ки главни болѣсти. Поради различни обстоятелства, особито поради уединението, нѣкое отъ тѣзъ племена може би да са е завардило здраво отъ нѣкои болести общи у другитѣ. И трѣба да ви кажж че едно просто приближаване и сношение е доволно за да распространи злото. Тѣй напримѣръ сипаничитѣ болѣсти сж пренесени въ Америка отъ европейцитѣ. Но единъ пжтъ като сж настанихж у мѣстнитѣ племена, тѣ са развълнувахж съ усилие за което ний въ Европа нѣма ни какво понятие. Ужасни бѣхж жьртвитѣ на туй необуз дано усилие! То неможе да са истълкува инакъ освѣтъ съ начина по който живѣхжт тѣзо народи.

При всичко това забѣлѣжили сж поне относителни нѣкои нехващания, (ненаранявания). Тѣй негритѣ не са боижтъ толкозъ много отъ блатиститѣ испарения отъ миазмитѣ на изгнилитѣ води, както бѣлото племе. Напротивъ, тѣ са удрижтъ най лесно отъ охтиката.

Едни натуралисти показвахж нѣкои нехващания отъ болѣсти. Чрезъ туй тѣ искахж да даджтъ едно доказателство че е истина множеството на челоѣчески родове. Но тѣзъ нехващания, дору и най очивѣстнитѣ изчезватъ съ времето и йоще подъ влиянието на условията за сществуванье. Азъ ще ви прикажж единъ любопитенъ примѣръ.

Елефантиазисъ са зове една умразна болѣстъ, която е свойственна на нѣкои топли страни. Тя нарастя и по нѣкога чудно обезобразявя онѣзи части на тѣлото които до качи. Въ Барбада, островъ отъ Антилскитѣ тѣзи болѣстъ са е поевявала во всѣко време у негритѣ. Но до 1704 тя не бѣ докачила ни единъ отъ бѣлитѣ. Въ тѣзи 1704 г. единъ бѣлъ са улови отъ болѣстьта. Отъ тогазъ злото са распръснж и въ бѣлото племе, но то напада само креолитѣ. Европейцитѣ, които иджтъ да са населятъ въ тозъ островъ и до сега са радватъ на старото нехващание. Отъ туй става ясно че нехващанието отъ болестъ е питание на пълно приучване въ новъ климатъ.

Само въ днешнята си сказка азъ приказахъ една сбирка отъ факти и идеи която въ Музеума занема поне десетъ урока. Забѣлѣжете че всѣки отъ тѣзъ уроци е дългъ, колкото днешнята сказка. Съ туй искамъ да

ви бѣлѣжж колко работи съмъ билъ принуденъ да оста-
виж. Този нашъ урокъ бѣше на сила да кажж недопѣл-
ненъ и щѣрбѣ. Но той е доволенъ, струва ми са, за да
докаже нѣкои важни нѣща и да направи едно важно
заклучение.

Вий видѣхте че ако разгледами челоуѣцитѣ отъ
къмъ израстъ и цвѣтъ, можемъ да направимъ нѣколко
степенни върволици. Отъ едина край на другия ний мо-
жемъ да преминемъ чрезъ цвѣтове еднамъ чувствителни.

Видѣхте йоще въ тѣзи върволици че онѣзи че-
ти които сж отлични по чѣртитѣ си отъ другитѣ, които
сж най отдалечени по мѣстоживѣлище, са смѣсятъ по-
между си.

Позволете ми да приложж че подобни нѣща ста-
ватъ каквато и да е чѣртата, външна или анатомическа
която избирате за да наредите всичкитѣ върволици.

Изучванието на службитѣ, извършвани било въ нор-
мално и въ здраво състояние, било подъ влиянието на
болѣстѣта, туй изучаване, казвамъ, показва ни таквизъ
основни факти, които всички ни откриватъ единството
на челоуѣческия родъ.

Дору привиднитѣ исключения влѣзватъ въ общия
фактъ. Туй става като смѣтами влияниѣта на срѣдата,
които видѣхми да заличаватъ най-остритѣ разлики.

Изъ всичко казано до тукъ за физическия чело-
уѣкъ ний изваждами заключението, което получихми въ
по преднитѣ си сказки; ний можемъ да повторимъ съ
положителностъ: Разликитѣ които отличаватъ челоуѣче-
скитѣ купове (чети) сж разлики на племе а не на родъ.
Единъ само родъ челоуѣчески сжществува и слѣдова-
телно всички челоуѣци сж братия, всички прочее трѣ-
ба да са обхождатъ като братия, каквито и да бѣдѣтъ
потекло, кръвъ цвѣта и племето имъ.

Читатели, уроцитѣ които ви представямъ искатъ
особито приготвление, тѣ не сж всѣкога лесни за съ-
ставяние. Но менѣ не ще ми е много жално ни за вре-
мето, ни за труда, ако съмъ можилъ — въ името на на-
уката и само чрезъ нея — да направя по-ясно и по-точ-
на за васъ великото и свято учение на всеобщото че-
лоуѣческо братство.

* * *

ЖИВОТЪТЪ НА ЕЗОПА.

(Продълженіе).

Ксантисъ, който отъ своиѣ странѣ, мисляше да не-
отпуща Езопа, който му въздаваше толкова почать. Е-
динъ день кога ся веселяше на трапезѣтъ съ учени-
цитѣ си, Езопъ, който имъ слугуваше, забѣлѣжи че мо-
зъка, както на ученицитѣ тѣй и на господаря му бѣ-
ше съвѣсмѣ замаянъ. « Піяніето вино, каза имъ той,
има три стѣпени : првъй, изнеженността ; вторый пія-
ството ; третій хыщността или гнѣвътъ.» Всички ся
присмѣххъ на неговитѣ думы и продължавахъ да праз-
нятъ чяши и грънета. Ксантисъ до толко ся омая, что-
то изгуби съзнаніето си и почна да бращолеви като
притури, че може да испіе и морето. Туй причини го-
лѣмъ смѣхъ на ученицитѣ и на вситѣ присѣтствующи.
Ксантисъ, като философъ подръжываше что бѣше казалъ,
заложилъ кѣщѣтъ си че ще испіе всичкото море ; и, за
увѣреніе даде прѣстенътъ си.

На слѣдѣжущий день, кога пѣрытъ на Баккуса
бѣхъ изчезнѣли, Ксантисъ быде крайно зачуденъ ка-
то ненамѣри прѣстена си, който му струваше доста
скѣпо. Езопъ му каза че е загубенъ тѣй сѣщо както
и кѣщата по причинѣ на басътъ който той бѣше на-
правилъ. Философътъ ся смутилъ твърдѣ много и помоли
Езопа да му каже нѣкое лукавство. Езопъ незакѣснѣ
да измисли едно.

Кога деньтъ за изпълненіе на басътъ бѣше дошълъ
всичкий народъ отъ Самосъ притече на брѣга на морето
за да бѣде свидѣтель за засрамяваніето на философътъ.
Ксантисъ каза тогазъ на събраніето : « Господа азъ на-
истина ся хванѣхъ на басъ че ще испіѣмъ всичкото мо-
ре, нѣ не и рѣкытъ, които ся втичатъ въ него, заради
туй нека този, който ся е хванѣлъ съ мене да спрѣ
втичаніето имъ и азъ ще исплнѣмъ туй, което съмъ ка-
залъ.» Всякой ся зачуди за измыслицѣтъ, който Ксан-
тисъ намѣрилъ да ся отърве отъ срамътъ. Ученикътъ,
който ся бѣ хванѣлъ на басъ исповѣда че е побѣденъ
и поиска прошка отъ учителя си. Ксантисъ ся испрово-
ди съ рѣкоплѣсканія дору до кѣщѣтъ си.

За награда Езопъ му поиска да го освободи. Ксантисъ му отрече и каза, че времето за освобождението му не бѣше още дошло, и ако боговетъ пожелаатъ туй, той ся съгласява съ условіе само да бѣлѣжи прѣвото явленіе, прѣвото, тѣй да кажѣ, прѣдказваніе, което ще му ся прѣдстави кога излѣзе отъ кѣщѣтъ; ако бѣдѣше счѣтливъ, напрімѣръ, да види двѣ враны ще е освободенъ, ако, напротивъ, види една ще остане всегда въ робство. Езопъ излѣзе тутакси. Нѣ като кѣщата на господаря му бѣше близо при единъ лѣсъ, той съглѣдѣва двѣ враны които ся клѣвяхъ една другъ. Той отиде да извѣсти на господаря си, който поиска да види самъ за да ся увѣри ако му казваше истината. Догдѣ да доди Ксантисъ, едната врана хвъркна. «Ще мя лжжешъ ли всякога, каза той на Езопъ. Слугы, свържете го!» Заповѣдта быде изпълнена. Но догдѣ біяхъ Езопъ, призователи додохъ да канятъ Ксантиса на угощеніе: той ся обѣща че ще иде.» Уви! извика Езопъ, прѣдказваніята сѣ съвсѣмъ лжжливы! азъ видѣхъ двѣ враны и издохъ бойтъ, господаря ми, който видѣ само една канятъ го на угощеніе.» Тѣзи думы толкози угорихъ на Ксантиса, что то заповѣда да го не біятъ вече; нѣ колкото за да го освободи той не ся съгласяваше ако и да бѣ му ся обѣщавалъ въ много случая.

Единъ день и двамата ся расхождахъ между стары памятници и разглѣдвахъ съ голѣмо удоволствіе надписытъ имъ. Ксантисъ съзрѣ единъ, който не може да разбере ако и да ся мая много время да трѣси изясненіе. Тозъ мжчентъ надписъ състояше отъ прѣвоначялнытъ буквы на нѣкои думы. Философътъ исповѣда чистосърдечно че не може да разбере значеніето на тѣзи буквы. «Ако съ тѣзи думы намѣришь едно съкровище, каза му Езопъ, какво ще мя наградишь?» Ксантисъ ся обѣща да го освободи и половината отъ намѣреното съкровище. «Тѣ означаватъ, повтори Езопъ, че четыри крачки далечъ отъ тази статуѣ ще намѣришь иманіе.» Наистина, като покопахъ малко въ земѣтъ думытъ на Езопъ ся изпълнихъ. «Боговетъ ми не даватъ да тя свобода, каза философътъ, защо не ми каза по напрѣдъ какво значатъ тѣзи буквы? туй е много по драгоцѣнъ

но отъ колкото съкровището, що намѣрихме. — Тѣзи сѣ първоначалныѣ буквы на: Aprobas Venata, и прч. които значаѣтъ, ако ся отдалечите четиѣре крачки и по-копаете ще сте щастливи да намѣрите голѣмо количество пары. — Ты си толкози мѣдрѣ и азъ ще сгрѣшѣ ако тя освободѣ, за туй прочее не ся надѣвай за отпу-щаніе. — А азъ отговори Езопъ, ꙗко ще тя издамъ на царя Дениса; защото е негово туй съкровище, както го показватъ тѣзи буквы, турнаты въ началото на дру-гы рѣчи.» Философѣтъ оплашенъ, каза на Фригіецѣтъ да земе дѣлѣтъ отъ паритѣ и да не казва нищо. Езопъ като ги взѣ каза, че пакъ му недѣлжи нищо, ꙗкощо тѣзи буквы бѣхѣ избрани да заключаватъ три смысла и значахѣ още: «Ще раздѣлите иманіето помежду си.» Послѣ врыщаніето си, Ксантисъ заповѣда да турятъ въ оковы Езопъ, като ся бояше да не изяви туй приклю-ченіе. «Уви! извика Езопъ, философѣтъ толкозь си сѣ постоянни на думыѣ и обѣщаніята си? Нѣ правете щото знайте, ще дойде день въ който ꙗко трѣбва да мя о-свободите.»

Прѣдказваніето излѣзе истинно. Едно чудо ся слу-чи на Самійцитѣ. Публичныи печатъ (мехуръ) на съ-вѣтътъ быде грабнатъ отъ единъ орелъ, който ꙗко пу-снѣ на грѣдыѣ на единъ робъ. Поиска ся тогазь мнѣ-ніето на Ксантиса, който ся славяше като философъ и който бѣше пръвый отъ републикѣтъ. Той попроси да му дадѣтъ малко врѣмя и ся притече при обыкновен-ный си оракулъ Езопъ. Този послѣдныи му каза да го извади прѣдъ публикѣтъ, защото ако истѣлкува добрѣ туй чудо честѣта ще бѣде на господаря му ако ли не ще хулятъ само него. Ксантисъ удобри туй мнѣніе и го извади прѣдъ сѣдилището. Отъ какъ го видѣхѣ, всякой почнѣ да ся смѣе и никой не си помисли, че отъ единъ такъвъ человекъ ще излѣзе нѣщо умно. Е-зопъ имъ каза че не трѣбва да ся глѣда вънкашность-тъ на сѣда нѣ мокротата, която съдържыва. Симіенитѣ му прѣдложихѣ да имъ каже безъ страхъ какво мы-сляше за туй чудо. Езопъ каза че не смѣе да направи туй. «Фортуната, продължываше той е турнала една борба за славъ между господарѣтъ и робѣтъ: ако този

последный говори лошо, ще бжде бить; ако ли говори по добръ отъ владѣтеля си пакъ ще е бить.» Всичкы-тъ тогазъ принудихъ Ксантиса да го освободи. Философътъ упорствова много. Най послѣ като сѣдникътъ на града го заплаши че ще го отпусне самъ, Ксантисъ ся принуди да подаде рѣкътъ си. Като ся свърши туй Езопъ каза, че Саміенитъ трѣбва да ся надѣятъ на робство и орелтъ, който е грабнѣлъ печята незначаше друго освѣнъ могъществень царь, който щѣше да ги подчини.

Послѣ малко врѣмя, Крезъ, Лидійскый царь, объяви на Самоскытъ жители, че трѣбваше да станѣтъ неговы подданныи, ако ли не ще ги накара съ силѣ. Повечето бѣхъ на мнѣніе да ся покорятъ. Езопъ имъ каза че щастіето показва два пѣтя на чловѣцитѣ: е-динъ пѣтъ на свободѣтъ, неравенъ и трѣнливъ въ началото, нѣ твърдѣ пріятенъ отпослѣ; другый на робството отъ началъ лесенъ, а отпослѣ твърдѣ труденъ. По този начинъ Езопъ твърдѣ вразумително съвѣтова Саміенитъ да защищаватъ свободѣтъ си. Тѣ испратихъ крезовый посланникъ незадоволенъ.

Крезъ ся приготои да ги нападне. Посланникътъ му каза че додѣ е Езопъ съ тѣхъ, много мѣчно ще ги покори защото имахъ голѣмъ довѣренность на туй лице. Крезъ проводи да го иска като имъ ся обѣща че ще имъ даде свобода, ако му го пратятъ. По главны-тъ лица на града ся съгласихъ, като мисляхъ че нищо не ще ги вреди ако откупятъ свободѣтъ си съ Езона. Фригіецътъ ги направи да си промѣнятъ мнѣніето като имъ расказа че еднажъ овцетѣ правяли миръ съ вълцетѣ и имъ дали кучетата си залогъ. Като имъ малы вече защитници, вълцетѣ ги нападнѣли и изяли съ много голѣмъ леснотѣж. Тази басня произведе дѣйствието си: всичкытъ Симіени взяхъ противно рѣшеніе т. е. да не испущатъ Езона. Като е тѣй, каза имъ послѣ той, пуснете мя сега да отидѣ при Креза, защото много по лесно ще можъ да вы защищавамъ, кога съмъ тамъ отъ колкото кога съмъ тукъ.

Кога го видѣ Крезъ ся зачуди какъ таквъзъ едно вшутливо лице да му прави толкозъ голѣмо прѣпят-

ствіе. «Какво! този е направил да ми ся опрѣтъ Саміенитѣ! извика той. Езопъ ся прострѣ на колѣнѣтъ му.» Единъ челоуѣкъ ловеше скакалци, почна нашій мждрецъ, и по случая шурець падна въ рѣцѣтъ му. Той поиска да го убіе както убиваше и скакалицѣтъ. Шурецьтъ уплашенъ му отговаря: «Какво съмъ вы направилъ? нито вы поразявамъ житата, нито вы правѣ нѣкоѣ другѣ поврѣдѣ; вый виждате че азъ имамъ само единъ гласъ и го употрѣблявамъ твърдѣ невинно.» Ваше Величество, азъ приличямъ на този шурець: азъ имамъ само гласъ и не съмъ ся трудилъ да вы поврѣдж.» Крезъ зачуденъ не само го прощава, нѣ оставя въ спокойствіе и Саміенитѣ.

Въ това врѣмя Езопъ написа баснитѣ си, които остави на Лидійскій царь, и послѣ быде проведенъ отъ него на Саміенитѣ, които му отдадохъ голѣми почести. Той испроси отъ царя да отиде да пѣтува по разны мѣста и да ся разговаря съ тѣзи, които ся наричяхъ философи. Послѣ той удрѣя голѣмо вліяніе надъ Лицера, царь Вавилонскій. Въ туй врѣмя царетѣ си прашахъ отъ всякакѣвъ видъ проблеми за рѣшеніе, съ условіе да си даватъ награды, ако отговаряхъ добрѣ или злѣ на прѣдложенѣтъ въпросы. Лицерь, подпомаганъ отъ Езопъ, всякога излизаше пръвъ было въ рѣшенія было въ прѣдлаганія.

Впрочемъ нашій Фригіецъ ся ожени; и, като нѣмаше дѣца, той взѣ храненикъ единъ младъ момѣкъ отъ благородно происхожденіе, на имя Енню. Този послѣдній му причини голѣмы неудобности и той бѣ принуденъ да ся отрѣче отъ него. А храненикътъ за да си отмъсти прѣписа писма, чрѣзъ които Езопъ ся споразумѣваше ужъ съ съперницѣтъ на Лицера. Лицерь, убѣденъ отъ подписа на писмата, заповѣда на едного отъ офицеритѣ си, на имя Хермиппъ, безъ да испытва повече, да погуби издайника Езопъ. Тоя Хермиппъ, като бѣше пріятель на Фригіеца, спаси живота му и безъ да знае нѣкой, дълго врѣмя го храни въ единъ гробъ, догдѣ Нектенабо, царь Египетскій, намысли да покори Лицера, като ся бѣ извѣстилъ за смъртътъ на Езопъ. Той призова Лицера и му каза да проводи архитекто-

ри да му направѣтъ единъ кулж на въздуха, а при тѣхъ и единъ чловѣкъ, който е готовъ да отговаря на всякакви въпросы. Лицерь като прочети писмата и като ги събщи на най способнитъ хора въ държавѣтъ си, всякой остана смаянъ, а туй направи да съжелѣтъ изгубваніето на Езопа. Кога Хермиппъ откри че той не е умрѣлъ, царьтъ го повика при себе си. Той быде пріетъ много добрѣ, оправда ся и прости Енния. Колкото за писмото отъ Египетскый царь той ся изсмѣ и зарѣчя да му пишатъ че архитектори и отговаряющыи на всякакви въпросы ще отидѣтъ прѣзъ пролѣтътъ. Лицерь даде всичкитъ имѣщества на Езопа и му прѣдаде храненика да го прави, щото иска. Езопъ го прія като собствено дѣте и за наказаніе му порѣчя да почита боговетъ и царя си, да ся показва устрашителенъ на непріятелитъ си, мекъ и убѣденъ на другитъ; да почита добрѣ жена си; да говори малко и да не прѣбира брацолевци въ кѣщѣтъ си; да ся не обезсърдява кога е въ нещастіе, да ся грыжи за утрѣшный день; да не завижда за щастіето и добродѣтельтъ на другого, защото прави на себе си врѣдъ. Еннию пронизанъ отъ тѣзи поученія и отъ добринѣтъ на Езопа, като една стрѣла, която бы проникнула въ сѣрдцето му, умрѣ не слѣдъ много.

За призовкѣтъ на Нектенабо, Езопъ избра малкъ орелчета, и ги научи (нѣщо мѣчно за вѣрваніе); казвамъ, всяко отъ тѣхъ да носи по едно панерче, въ което ся намира едно дѣте. Като дойде пролѣтъта, той отиде въ Египетъ съ всичкитъ приготовления, като правяше удивленіе на хората отъ гдѣто прѣминуваше за голѣмото си прѣдпріятіе. Нектенабо, който по извѣстваніето на смъртътъ му, бѣ проводилъ енигма (гадка, загадка), быде твърдѣ зачуденъ като го видѣ. Той съвсѣмъ ся ненадѣваше, и не бы ся хващаль на басъ съ Лицера, ако бѣ знаялъ че Езопъ е живъ. Той го попыта за архитектуритъ и за отговаряющыи. Езопъ каза, че отговаряющыи е той самъ, и че ще му покаже архитектуритъ, кога ся намѣрятъ на мѣсто. Събрахъ ся на полето, гдѣто орлитъ издигнахъ панерчетата съ малкы дѣца, които выкахъ да имъ даждѣ лопаты, керечь

камъни и дърва. «Виждате добръ, каза Езопъ на Нектенабо, че азъ въ намѣрохъ работници, доставете имъ потрѣбныѣ нѣща.» Нектенабо исповѣда, че Лицеръ е побѣдилъ. Той прѣдложи послѣ туй на Езопъ: «Азъ имамъ кобилицы въ Египеть, които чуватъ цивилизираніе на коніетъ, които сж отвѣждъ Вавилонъ. Какво има да отговорите на туй?» Фригіецътъ отложи отговора си за утрѣто; и, чтомъ като ся върнѣ у тѣхъ, той заповѣда на дѣцата си да взѣмѣтъ една котка и да ѣхъ бѣжѣтъ изъ улицитѣ. Египтянетъ, които обожаватъ туй животно, разгнѣвихъ ся много и като взѣхъ коткѣтъ отидохъ да ся оплакватъ на царя. Выгнахъ тутакси Езопъ. «Незнаете ли, каза царьтъ, че туй животно е нашъ богъ? Защо ся отнасяте тѣй съ него? — Туй е за обидѣтъ, която е направила на Лицера, отговори Езопъ; защото послѣдняята нощъ тя раскжсала единъ петель твърдъ дързостливъ, и който пѣяше всѣкъ чясъ.— Ты лжжешъ, ты си лжжець подкачи царьтъ: какъ, възможно ли е една котка да извърви толкози пространство въ единъ нощъ? — И какъ е възможно, повтори Езопъ, чтото кобилицѣ вы чуватъ отъ толкозь растояніе цивилизираніе на коніетъ.»

Послѣ туй царьтъ, повика отъ Хелиополисъ нѣкои мѣдри лица и обучены въ енигматическы въпросы. Той имъ направи едно голѣмо угощеніе, гдѣто повикахъ и Фригіеца. Въ врѣмя на веселбѣтъ тѣ прѣдлагахъ на Езопъ разны нѣща, а между другыѣ и туй: Има на едно мѣсто единъ храмъ, който е подпрѣнъ на единъ колонъ, обыколенъ отъ дванадесѣтъ града, всякой, отъ които има по тридесѣтъ подпоркы; и по тѣзъ подпоркы ся расхождатъ една подиръ другъ, двѣ жены, една-та бѣла другата черна. «Трѣбва да проводите този въпросъ, каза Езопъ, на малкыѣ дѣца отъ нашѣтъ земѣ. Храмътъ е свѣтътъ; колонната, годината; градоветъ, мѣсяцитѣ и тридесѣтъ-тѣ подпоркы днитѣ около които ся расхождатъ едно слѣдъ друго, деньтъ и нощта.»

На сутриньтъ Нектенабо събра всичкыѣ си прѣатели. «Ще приѣмете ли, каза имъ той, что единъ недоносець, единъ половина чловѣкъ да направи Лицера да взѣме награджѣтъ?» Единъ отъ тѣхъ намысли да

пыта Езона да имъ зададе въпроси за нѣща, които тѣ никога не сж чули. Езопъ написа едно писамце, въ което Нектенабо исповѣдваше да дължи на Лицера два милиона лиры. Той даде писмото затворено въ ржцѣтъ на Нектенабо. Прѣди да го отворжтъ всицкытъ казвахъ че ще сж чували туй что бѣ писано. Чтомъ го отворихъ Нектенабо извика: «Ето най голѣмата глупость на свѣтътъ; чули ли сте отъ устата ми нѣкога таквызъ думы?—Не, отговорихъ всицкытъ, никога. —Задоволихъ вы прочее, чтото искате, каза Фригіецътъ. Нектенабо го испроводи обсипанъ съ дарове, както за него, тжй и за господаря му.

Прѣбываніето му въ Египетъ е може-бы причина-та гдѣто нѣкои сж писали че е былъ робъ съ Родопей който издигнахъ една отъ тритѣ пирамиды, които сжществува-тъ още, и които свѣтътъ глѣда съ удивленіе: тя е най малката, нѣ е основана съ най голѣмо искусство,

Езопъ, послѣ връщаніето си въ Вавилонъ, быде посрѣщнатъ отъ Лицера съ най голѣмъ радость и въсхыщеніе: този царъ му въздигна една статуя. Желаніето за да разглѣдва и учи направи го да ся отрѣче отъ всицкытъ тѣзи почести. Той остави дворътъ на Лицера гдѣто не ся нуждаеше отъ нищо, и ся прости съ този принцъ за да види още веднажъ Гръціѣ за послѣденъ пжтъ. Лицеръ го испрати съ прѣгржщанія и сълзы, като го принуди съврѣменно да ся закълне въ храмоветъ че ще ся върне да свърши днитъ си при него.

Между градоветъ, гдѣто той ся спира, Делфи бѣше единъ отъ най главнытъ. Делфійцитъ го слушахъ съ охотъ, нѣ не му отдадохъ голѣмы почести. Пронизанъ отъ прѣзрѣніе, Езопъ гы сравни съ клѣчкытъ, които плуватъ по воджтъ: отъ далечъ мыслишь че е нѣщо голѣмо, а кога приближишь, нищо. Туй сравненіе му излѣзе скжпо. Делфійцитъ почувствовахъ такава умразата, такова силно желаніе за отмъщеніе (ако и да ся страхувахъ да гы не обесчести), чтото рѣшихъ да го махнахъ отъ свѣтътъ. За да достигнахъ туй, тѣ скрехъ между дрѣхытъ му единъ отъ посвятенытъ си сждове, като мисляхъ че съ туй срѣдство ще побѣджъ Езона за кражбъ и ще го накажхъ съ смъртъ.

Чтомъ излѣзе изъ Делфи и потегли за Фосидъ, Делфійцитѣ го настигнѣхъ и обвинихъ, че имъ е откраднѣлъ священный сѣдъ. Езопъ отричаше съ клѣтвыи; потрѣсихъ послѣ въ дрѣхытѣ му и сѣда ся намѣри.. Каквото и да казва Езопъ, нищо го не оправда. Тѣ го заведохъ на Делфи обкованъ, и послѣ рѣшихъ да го убійжтъ. Никаква защита не му дадохъ обыкновеннытѣ неговы орѣжия, баснитѣ. Делфійцитѣ му ся смѣяхъ.

« Жябата, каза той, привикала веднѣжъ мышката да доде да ѣхъ види. За да прѣминѣтъ водѣтъ, тя ѣхъ качива на кракѣтъ си. Чтомъ като дохожда на водѣтъ жянбата поиска да ѣхъ пусни, съ намѣреніе да ѣхъ удави и да си направи послѣ добръ зѣяфетъ. Нещастната мышката противостоя нѣколко врѣмя. Догдѣ ся мѣчеше наддѣ водѣтъ, единъ орелъ ѣхъ вижда, слазя брѣзо хваща жябата заедно съ мышкѣтъ и изяда и двѣтѣ. Тѣй мръсьни Делфійци, единъ пѣ силенъ ще вы отмъсти; азъ щѣхъ погынѣ, нѣ и вы ще погынете тѣй сѣщо.»

Като го водяхъ да го убійжтъ, той намѣри средство да избѣгне и влѣзе въ единъ малѣкъ храмъ, посвѣщенъ на Аполона. Делфійцитѣ го извадихъ отъ тамъ.» Вый бесчестите туй прибѣжище, каза Езопъ, защото е малка черквица; нѣ ще дойде день, когато злобата ви не ще намѣри убѣжище дори и въ голѣмытъ храмове. Ще ви ся случи сѣщото нѣщо както на орела,, който, безъ да глѣда брѣмбаровытѣ молбы, открадна единъ заякъ който ся бѣ скрылъ у него: родѣтъ на орела быде наказанъ дору въ черквѣтъ на Юпитера.» Делфійцитѣ, никакъ несъжалителни отъ тѣзи примѣри, хвърлихъ ся врѣзъ него и го убихъ.

Малко врѣмя послѣ смъртътъ му, една страшна чума упостоши тѣзи мѣста. Делфійцитѣ попытахъ оракула какъ можѣтъ да укротѣтъ гнѣва на бобоветѣ. Оракула имъ отговори да исповѣдатъ грѣшката си и да задоволиѣтъ душѣтъ на умрѣлый Езопъ. Тутаки една пирамида быде въздигнѣта. Само боговетѣ не показажъ чезъ туй прѣстѣпленіе имъ бѣ неудобно: умнитѣ чловѣци отмъстихъ за смъртътъ на тѣхный мѣдрецъ. Грѣция проводи комисари да ся извѣстятъ за всичко, и наложи на Делфійцитѣ страшно наказаніе.

Д. П. Кръстевъ.

ЗА ОБЫКАЛНЕСТО НА МАТЕРІЯТА В ПРИРОДАТА.

(Според професора си на естествознаніето, написал Кр. Ив. Мір-ский, въспитаник на таборската висша полско-стуганска школа.)

«Ако искаш да бъдеш умен,
учи са да познаваш природата».

Сичко в естеството, или в природата са върти според опрѣдѣлен закон; сичко са подчинява под нѣкаква си сила; нищо от само себе си са неизмѣнява, и *нищо от природата са неизгубва*. Сичко си остава в природата без да са унищожи. На естеството нето можем нѣщо придади, нето можем нѣщо отне; щото е имане на природата (а нейно имане е сичко що е около нас), това си остава съкогаж нейно, това съкогаж имала и никой никога не ще ѝ открадне; щото ти даде, това само ти са заема. Тѣй на пр. ако ти е дала кило жито, то ти го е дала само за това, за да си посрѣщнеш нуждата, за да го изѣдеш и промѣниш на месо и на кокали, които, когато и да е, ще идат в земята, отдѣто сѣ дошле и от която са станали. Щото наричаме увѣхнуване, то нѣ е освѣн промѣненіе; тѣй га увѣхне цвѣте, сичкытъ частицы, които зело от земята, за да порасте и да поживѣе, пак ѝ ги връща подир' смърт'та. А *живинытъ*, т. е. тѣзи живы сѣщества, които са отличаваот от растлинытъ най-вече по това, дѣто могат от себе си да са мѣстят, — щом като умрат връщат на природата сичко, което им была тя заела в теченіето на живота им. — Дървото, га гори и издава топлина и свѣтлина, нищо не струва, ами само връща на природата оная топлина и свѣтлина, която си было заело, в теченето на живота си, на растенето си, от слънцето. И така естеството можеме уподоби на театро, въ което дѣйствіята са мѣняват, по дѣйствующытъ лица си остават се сѣщытъ. (Др. А. Шварци,)(*)

(*) На настоящия доволно сполученичкѣ членъ е повредило не малко правописаннето, чрезъ което, види ся, списовача

На сѣка една вѣш', да, на сѣка една частица опрѣдѣлена е въ природата от оная свѣрестественна сила, която наричаме Бог, нѣкакв си отредена задатка; сичкытѣ сѣщества, и живытѣ и мъртытѣ, казали сме го друг пакт и другадѣ, (*) въртат помежду си твърдѣ голѣма и — весма нуждна търговія; сичко са допълня и поддържа помежду си; едно виси от друго, или едно умира за друго а друго се ражда пак за друго. Ниго силата, нито веществото изчезнува от тая верига, която божа сила така яко държи. Само формата, или вида на матеріята се измѣнява. Както казахме, онѣзи растения и живины, що умират и които ни са чини, че са затриват, тѣ постоянно живѣят, защото стават основа на новы растения и живины.

Чловѣческыя живот, и живот на живинытѣ изобщо, нещѣше днес да го имѣ, ако да нѣмаше *растлинытѣ*, т. е. онѣзи сѣщества, които растат и са размножават без да могатъ да са мѣстят от само себе си, и от които нѣкой си почти постоянно държат земната повърхнинна покрита на сждѣ с гыздава зелена покрывка, освѣн там дѣто хората не са грыжат да им поддържат живота. Живинскыя организм са съставя и са подкрѣпя и подновява само от растлинскытѣ пло-

са е мжчилъ да бжде оригиналенъ. Ный не разбирамы каква е тѣзи *манера* на писанье да са изхвърлятъ изъ края ѡ-ветѣ, а въ срѣдата да са запазватъ не само тѣ но йоще й-ове, ы-та и прочее. Това да ли не е бѣлѣгъ че всѣки у насъ иска да покаже едно свое-си собственио правописанье, върху което като постоиествува, ний ще имамы, разбира са, толкозъ правописания колкото и списовачы?

Трѣба да приложимъ и това че названията *кислекъ*, *водекъ* и *вжглекъ*, които употребява Г. Мірскый си нѣматъ мѣстото. Подиръ общеизметельтъ и въ нѣколко учебници вече употребени думи: *кислородъ*, *водородъ*, *вжглородъ*, които отъ друга страна по отговарятъ и на значението, съ което са употребени да измѣждрувамы или да заемамы отъ други езикъ нови — на да ли е до тамъ умна работа. Или и тукъ искамы да бждемъ оригинални?

(*) Виж. на 8 год. «Право», бр. 25. «За полезност' на желѣзницытѣ»

дини, които приели живенѣ въ своята утроба, дѣто са проитѣняват въ кръв' и тѣло. — Растлинытѣ, както е общезвѣстно, съставляват са най вече от *въглек* (C), *кислек* (O), *водек* (H) и *азот* или *селитрек* (Az). Сичкытѣ тѣзи вещества, освѣн въглека, сѣ въздухообразны, сиреч' невидителны както въздуха (тихыя вѣтр) ; без них никоя растлина не може да живѣе, сѣщо както никоя живина не щѣше да съществува, ако да не бѣше нашата земя обвита (както жьлтата на яйцето) с въздух. Изобщо, без въздуха нѣма никакъв живот. И растлинытѣ имат потреба от въздуха, и то най много за това, дѣто той има сила да проитѣнява (с помощ'та и на другы дѣйцы) камането въ прѣст'. Хората, сиреч' словеснытѣ животны, както и безсловеснытѣ, се нуждаятъ от въздух, за да вдышат въ себе си въздуха, а че издышат чак тогаз', га го направят неспособен за дышяне. Поради тая причина въздуха въ една стая, дѣто живѣят много хора (или живины въобщѣ) става отъ минута на минута по вѣдителен за вдышяне; ако не са обнови наврѣме въздуха въ такава стая, то всичко живо у нея измира. Въздуха е съставен от азот (Az) и кислек (O). Въ него има сѣкогаж и *въглична кысѣлина* (CO₂). Въгличната кысѣлина е много вѣдителна за хората и за другытѣ живины; тя толкоз по вече са набира въ обиталището ны, колкото по нарѣдко отваряме прозорцытѣ и вратата. Въздуха, когото вдышяме въ бѣлыя си дроб съдържа въ себе си много малко въглична кысѣлина; напротив, въздуха, когото издышяме има въ себе си много от тая кысѣлина, която е вѣрла отрова за живота ны. Дѣто гори свѣщ, там има много въглична кысѣлина. Но да оставиме това и да продължаваме своя разказ за обыкалянето на веществата въ природата; думата ни е тука за обыкалянето на въгличната кыселина. Ако да не са е было погрыжило божеството да отнема на въздуха ны въгличната кысѣлина, която ся набира въ него, то ные сега не щѣхме да живѣем. Но всемошный Създател' са погрыжил и за това. Атмосферата ны, или въздуха ны чистят от въгличната кысѣлина — растлинытѣ, които я приѣмат въ себе си за храна, и като я разложат на съставнытѣ ѣ части, сиреч' на въглек и на кислек, от които двѣ *първины*, или елементи са была образувала въ дробовѣтъ на живинытѣ, задържат не за себе си въглека, а кы-

слека, животворния кислѣк, без когото нѣма живот (нито пъкъ горѣние . . .) връщат назад на атмосферата. И тъй ако да нѣмаше растения, нещѣше да има и чист въздух, и сичкытъ живини, и словеснытъ и безсловеснытъ, трѣбаше да изчезиѣтъ от земната повърхност. От това са разбира, че растлинытъ могат без живинытъ, но живинытъ не бы могли да живѣят без растлинытъ, макар и тѣ да поддържат растенето на тѣзи послѣднытъ. — Но не само, щото издышат живинытъ, но и сичко, което тъй искарват, или исхвърлят из себе си, опрѣдѣлено е от великаго Бога рано или късно да служи за храна на растлинытъ. Житото, което сме употребили за своята си прѣхрана, дохажда пак (във вид на измѣты, или тор) в земята, за да служи за растенето на ново жито. Гуаното, което съставлява голѣмы массы, или купища в нѣкой заморскы земи, не е нищо друго, ами само почти натрупаны куришки от морскытъ птицы; тѣзи куришки, които сѣ прочуты като силен торъ, от който само из Перу се прѣнася в Европа годишно по́вече от 10 милиона кантара, промѣняват са в земята на жито и други растлинскы плодины, ако и да просождат от морскытъ рыбы. И така тука промѣнила божественната сила останкытъ от рыбытъ в жито, ако и в друг случай житото се промѣнява в рыба.

И тъй сичко доказва, че само видоветѣ на веществата са измѣняват, но не и самытъ вещества. —

Както в царството на растлинытъ непрѣстайно обыкаля веществото, тъй сѣщо то обыкаля и в царството на *минералитѣ*, сиреч в област'та на онѣзи сѣщества, които сѣ безживотны и в сичкытъ свой части едностайны (*stajnorode*). Минералното царство зема значително участіе във всеобщото промѣняване и обыкаляне на веществата в природата. Най твърдытъ и най якытъ скалы или канары малко-по-малко са разрушават от въздуха и от водата, и така се промѣняват на прѣст, която послѣ служи за направата на новы растлины, на новы вещества. Защото тѣ сѣ, които дават на растлинытъ тъй нареченытъ *минералны* вещества; минералнытъ вещества са отличава от *изгорливытъ* части на растлинытъ най вече по това, дѣто огън не ги гори, от което получили и названіето пепалны или земны вещества; и тѣх, както изгорливытъ си съставны часты т. е. вѣглека, киселека, вод-

ека и азота, приѣмали растлинѣтъ в себе си да са хранят ; тѣ сж сжщо опрѣдѣлены, слѣд като са съсипят растлинѣтъ, които сжгы държѣли в тъканѣта си, да започнат отново да обикалят в природата, сиреч да се върнат пак на земята на която были отнеты с плодородіето, а не да са изнасят навън из нея та было въ вид на храна или кокалы!

Нито трошица пращец исчезва от природата, но обикаля в различен вид по назначеното от Бога колело, за да помага и той да са създават други полезны или може бы врѣдitezны тѣла.

Повече. Както повърхнината на земята са прѣобрыща непрѣстайно, тѣй и вѣтрѣщната част на земната кора са безпрѣстанно промѣнява. Ето как става това: Водата са втичя прѣз пукнатинѣтъ в земята, распуща или стопява в себе си много земны вещества, па отива пак да истече на друго мѣсто върху земската кора за да донесе храна на растлинѣтъ и на живинѣтъ; освѣн това произлизат из утробата на земята различни газове или пѣры, които сжщо приѣмат растлинѣтъ в своитѣ си органы, или орждія, и с помощѣта на топлината и насвѣтлината промѣняват на новы вещества, като на дървенина, скробѣла, захар и др. п., или от които сж образуват дакле растения и живины.

Сичко това си има и своитѣ невъзвратны доказателства, но тука не му е мѣстото да се увождам; сичкото това вече хѣрата испытали, защото тѣ са въдушевляват сѣкогаж и сѣкждѣ от божественна искра, а тя, както казал французскыя естествоиспытател *Бюфон*, прави сѣкого участник в божественнытъ тайны.

Нам не ни е възможно да свършем раяказа си, дору не покажем на оная, така да са каже, най многоможна и благоносна сила, с която непрѣстайно прѣминават веществата от едно природно царство в друго, от една форма в друга. Тая сила е нашето слънце. Слънцето е едничкото, можеме каза, което има на рѣцѣтъ си сичкый живот в природата, сѣко едно движеніе в естество; то было е и ще бжде до вѣка пръв дѣец на сѣка една работа. Ако да нѣмаше слънцето, отдѣ щѣше да дохожда на нашата земя потрѣбната, да не кажим, необходимата свѣтлина и топлина? Кое небѣсно тѣло щѣше да ни издава тая свѣтлина и тая топлина, от кои то

происхожда сичкый живот, сѣка една сила? Слънцето е началния источник на сѣка една механическа работа на земята, то ще са счита за прѣви благодѣтел на човѣчеството чак до тогаз, дору непрѣстане да праща на земята живото-дарнытъ свои зари, «до когато ржката на първия двигател не си дозволи да употреби сѣщата сила да го растрои, каквото са изисквало да го създаде». Без свѣтлината и без топлината сичко бы загинжло; сѣко едно движеніе и обыкаліе на веществата на земната повърхност в сѣщый ден бы прѣстало, в който бы прѣстанжло и слънцето да въздава топлина и свѣтлина.

Водата, която са побира на земската повърхност от дъжда, снѣга и от други егжестванія на пѣрата, собира се малко-по-малко в рѣчищата на рѣкытъ, потоцытъ и т. н. Колко им сж потрѣбны рѣкытъ и прочее, сѣкой може си прѣдстави, стига му за това на си напомни само колко тоденицы и колко дртгы машины на вода има. Сега нека са попытаме, кѣдѣ отива водата отъ рѣкытъ и потоцытъ? Отговора на туй питане не е мѣчен: Водата от рѣкытъ тече надоло чак до най долнытъ или до най дълбокытъ мѣста на земната повърхност, съ други думы тя са втича в моретата. Ами остава ли в тѣх? Не; защото тя са испарява непрѣстаино от них, и то за това, за да обыкаля и тя около назначеното ѝ отъ всеблагаго Бога колело, тя ся промѣнява в пѣры, въздига са като леке въвъ въздуха, отдѣто, като са егжсти и промѣни на вода (дъжд), снѣг и прч., пада пакъ на земята, за да помага на другытъ божій създація да вървят и тѣ по назначеныя си пжт. Сега за да си въобразим голѣмото назначеніе на слънцето, стига само да си припомним, че само с неговата помощ са издига водата от низкытъ мѣста на земята, за да са смѣкне пак на оныя мѣста, дѣто е толкоз потрѣбна. *Само слънцето промѣнява водата на пѣра.* Ако да прѣстанеше слънцето да грѣе и да пече, щѣше да липсува и срѣдетсвото, с което са промѣнява тя на пѣра. Сичкытъ растения растат само тогава, 'га грѣе и пече слънце; само паразитнытъ растения (сирѣч' опѣзи растения, които живѣят на или в тѣлата на други организмы хранящи се от нихнытъ сокове, като на пр. като гжбытъ по дървесата или главнята по житата) само тѣ растат и ношѣ. А защото жи-

вота на живинитѣ виси от живота на растлинытѣ, щѣше тутакси да загъне и сѣка една живина, щом бы загынѣлы растлинытѣ и двигателното слънце. Съкогаж, 'га расте нѣкоя растлина, 'га са съставлява нѣкакво си органическо тѣло, привързува са едно опрѣдѣлено множество топлина, която топлина бива свързана чак до тогава, дору са неизложи тя растлина, доклѣ не изгнѣе, неистлѣе, или додѣ са необърне, слѣд като я изѣл чловѣкъ или живина, пак в земя, вода и въздух. Щом като са извърше това, освобождава са и вързаната топлина и захваща пак да подържа живота на живинитѣ, или пѣкъ до нѣйдѣ си изгубва са във всемирното пространство, за да са награди с друга слънчева топлина. Топлината, с която са затоплюват в зимѣ обиталищата на гоесподаритѣ и на говедаритѣ; топлината, която са произвежда от изгорѣнитѣ дърва или вѣжлища; топлината, която във вид на водны пары, кара парнитѣ машины и ни върши съкаква работа: ти е негли сѣщата оная топлина, която издало прѣди стотины или хиляды години слънцето, и са натрупала в огромнитѣ каменновѣглени лѣгловища заради чевѣческото поколеніе. Топлината, с която ни обсипва слънцето толкоз спорно въ лѣтѣ, не отива на вѣтъра (както многома мислят), но са поглъща отъ дървесата с растенето им, както а от земскыя плодород въобщѣ, за да може така иак, във вид на храна и топливо, да служи на хѣрата и на живинитѣ да живѣят.

И тѣй може са случи, казваше ни моя професор, че тя сѣщата топлина, която е сгрѣвала дѣда, що служи и на унуцытѣ му във вид на дърва, за да обуколи още нѣколко пѣкти назначены ней нѣжт' Сега ако кажя, *че не водата и парата, но слънцето кара воденицытѣ и машинитѣ*, мисля, съкой ще са съгласи с мене, защото вече знае наймногозначителныя законъ на премѣдря Създател'. За да си вѣтълпимъ казаното пѣ лесно, аз ще да докажа самси, защо не водата, ами слънцето кара воденицытѣ и парнитѣ машины. Водата, що кара воденичаното колело да са върти, а то кара водениченыя камѣкъ, тече, както въобще тече вода, на пѣ високо мѣсто. Но да не бѣше слънцето, или топлината на слънцето, за да промѣнява истекшата доло вода на пара, и да я искарева тѣй пак на високо мѣсто, отдѣ щѣше

да са земе непрѣстайно вода на высокыѣ мѣста за да стича на низкыѣ, и да кара воденицыѣ, дарацыѣ, тепавицыѣ и пр.?! Сега да кажя на свѣршак, че и пѣрныѣ машпны, като пѣрныѣ мелницы, желѣзныѣ кола и вапорыѣ, кара така сѣщо слѣнце. Пѣрата са произвожда от гореніето на дѣрвата и от вѣглищата. Но отдѣ происходят вѣглищата, и каманыѣ? От никадѣ другадѣ, освѣн от растлиныѣ. Растлиныѣ пѣк отдѣ пріемат вѣглека си веке знаем; ные казяхме че от вѣгличната кысѣлина; сега идем да кажем, че растлиныѣ само тогази могат да си присвояват вѣглека на вѣглената кысѣлина, кога грѣе слѣнце. Като доказяхме това, не ни остава друго, освѣн да кажем с двѣ думы, що са научихмы от тойзи член. Ето що: 1) Сичко в природата обыкаля непрѣстайно по пѣтя, когото му назначил Създателя, сичко са измѣнява, но само във вида си, за да си остане природата вѣчно млада и хубава, и слѣдователно, *смырт'та е начало на живоша а живота е начало на смырт'та*. 2) Ные сме принудени да врыщаме на земята си сичко, което ѣ отнемаме, с други думы ные сме длѣжни да изнасяме из земята до колкото е възможно само такыва вещества, които не оставят никакѣв пепел'. Пепел'та, земныѣ, неизгорливыѣ вещества принадлежат на земята. Колкото повече ѣ ги отнемат, толкоз по малко захваща да ражда. *Дѣто са не тори, тамо жывата не спори!* О, колко прѣмѣдро нарѣдил всезнающыи Бог това неизбѣжно промѣненіе! Колко трѣба да Го почитаме и да Го славословиме за това!



СТИХОТВОРЕНИЯ.

НА СЪУЧЕНИЧКЫТЪ МИ ХРИСКА Х. МАТЕЕВА

и

ВАСИЛКА ПАВЛИТОВА.

Чловѣче! Защо л' си ти на тойзи свѣтъ?
Вѣликъ и вѣченъ ся прѣдставяшъ ты на глѣдъ.
В' твойтъ очи лѣщей ся нѣщо сѣки часъ.
И по устни твой непрестанно хвърчи: «Азъ!»

Плаче Зимбогъ дѣт' в' Уранъ е все чело ти
А сива че катъ блясакъ ще мине животъ ти.

Вървишъ и крачишъ ти гордо все на напрѣдъ,
Катъ ся лѣжишъ че ще видишъ свѣта на врѣдъ
Надѣжда слѣпа тя влече и тѣжкій твой кракъ
На врѣдъ пълзи до катъ ся хлѣзни — падни в' мракъ!
Катъ цвѣте тя сѣятъ в' прекрасна градина
Катъ буба тя хранятъ за чиста коприна
Нъ другъ увь! тебе вика, другъ чака тамъ,
Гдѣт' отъ цѣлъ свѣтъ отдалеченъ ще гниенъ самъ!

Младо си ахъ! цвѣтно клонче. с' млада още пѣпка,
Искашъ да цѣфнишъ. Слана падна, тя потѣпка!
«Върви!» «Върви!» Катъ че ти вика нѣкой гласъ
И ти невиность готова на сѣки часъ
Прикланяшъ си глава сѣки му бивашъ робъ,
Бързашъ, крачешъ, до катъ тя спре чѣренъ ГРОБЪ.

Тулча, 5 Октом. 1874.

Карамфила Стефанова.

Подароци прѣзъ IV година на „Читалъще“.

Г-нѣ Ст. Д. Уваліевъ за по Македонія	тѣла 10
» Н. Кабакчиевъ отъ Търново за Габровското учил.	» 1
» „ „ за Странското Ученическо Друж.	» 1
» Ст. И. Андреевъ отъ Търново за въ Македонія .	» 1
Прѣпод. Архим. Стефанъ изъ Търново за въ Македонія	» 1
Г-нѣ Хр. П. Кундураджи „ „ „	» 1
» И. П. Ивановъ „ „ „	» 1
» П. Н. Бояджіевъ „ „ „	» 1
» П. В. Гюмушевъ „ „ „	» 1
» Стоенчо Епчовъ Ловченецъ за Жен. Друж. въ Габрово	» 1
» Д. С. Іоневъ за ученицитѣ въ пансіона Продановъ	» 1
Г-жи Евгенія Цонева, Анастасія Х. Славчева, Анастасія К. Славчева и Бона Ганова полар. за Македонія	» 1
» Мариола Панаіотица Живкова подар. за Женското Дружество въ Търново	» 1
» Лабрини Андаеева, Катинка Г. Маркова, Аргирница Д. Янулова и Елисавета Василица за въ Македонія	» 1
Г-да М. Ц. Гърбовъ отъ Плѣвенъ, Г. П. Ивановъ отъ Х. Пазарджикъ, А. Р. Блъсковъ отъ Шуменъ, Д. Димитровъ отъ Видинъ, Т. Ивановъ отъ Елена, Дим. Иліевъ отъ Севліево, К. Г. Х. Ангеловъ отъ Видинъ, Янко А. Енчевъ отъ Свищовъ, Д. Д. Коцевъ отъ Плѣвенъ и П. А. Дашевъ отъ Свищовъ — уче- ници въ Габровското училище под. за въ Македонія	» 1
» М. Х. Икономовъ, Марко Коіовъ и Т. Михаловъ Трѣвненци подаряватъ за въ Македонія	» 1
Г-нѣ Пашанко Поповъ отъ Свищовъ за въ Македонія	» 1
» Ат. Костовъ за Битолското училище	» 1
» Ангелъ Н. Мръвковъ отъ Плѣвенъ за дѣвическото училище въ Тетевени	» 1
» П. С. Червенобрашки отъ Плѣвенъ за читалището въ Плѣвенъ	» 1
» Г. Кирковъ отъ Плѣвенъ за Йордана Кирковъ въ Петербургъ	» 1
» Хр. Г. Върбановъ отъ Плѣвенъ за село Ембори въ Македонія	» 1

Ето и мѣстата гдѣто е проваждало Читалището отиващите подаръци:

За училищата въ Солунъ, Съръ, Царево, Зеленичани, Нѣгованъ, Гюменджя, Мѣлникъ, Горне-бродѣ, Христосъ, Петречъ, Давидово, Гевгеліево, Косенецъ, Богданци, Порой, Бодинъ, Неврокопъ, Доранъ, Киреч-кюю, Вишеницъ, Търлисъ и въ Будинъ (все по Македонія).

Ц/градското Читалище подарява отъ себе си за слѣдующитѣ:

За Българскитѣ села въ Мала Азія	1 тѣло
» ученицитѣ въ Таборъ	1 »
» Ческо-славянсколо читалище	1 »
» Ученическото Дружество въ Цариградъ . , . . .	1 »
» Руската болница въ Цариградъ	1 »

Спомоществованія на Поврѣмненното Счисаніе «Читалище».

год. IV.

Градове.	Настоятели.	Спомощ.	плат.	неплат.
Въ Търново	Н. Кабакчиевъ	56	Гр. 3,680	800
» Свищовъ	Бълг. Читалище	50	» 4,000	
» Плѣвенъ	Бъл. Ч/ще Н. училище	45	» 3,120	
» Тулчъ	Читалище	48	» 3,840	
» Габрово	Хр. Продановъ	30	» 1,880	600
» Желѣзникъ	Бълг. Читалище	24	» 1,240	680
» Г./Ряховицъ	»	23	» 1,760	80
» Пловдивъ	Хр. Дановъ	22	» 1,760	
» Видинъ	Бълг. Читалище	22	» 1,600	160
» Х./Пазардж.	Бълг. Общинъ	16	» 800	480
» Казанлъкъ	Н. Гуневъ	15	» 1,200	
» Самоковъ	Д. Карастояновъ	13	» 1,040	
» Сливнъ	Бъл. Книжарница	20	» 1,440	160
» Руссе	Бълг. Читалище	13		1,040

Градове.	Настоятели.	Спомощ.	плат.	неплат.
Въ Букурещъ	Н. Николовъ	12	Гр. 960	
» Галацъ	Гавр. Аврамовъ	12	» 960	
» Трявна	Бълг. Читалище	12	» 960	
» Разградъ	» »	12	» 960	
» Врацѣ	» »	12	» 960	
» Душницѣ	Д. Я. Висеровъ	10	» 720	80
» Шуменъ	Бълг. Читалище	10	» 800	
» Софія	Г. Стояновъ	10	» 320	480
» Ямболъ	Бълг. Читалище	10	» 320	480
» Чирпанъ	Д. Марковъ	10	» 80	720
» Кюстенджа	П. С. Огняновъ	10	» 800	
» С. Казалиеш.	Ст. Увалиевъ	11	» 880	
» Котелъ	Бълг. Читалище	9	» 400	320
» Браила	Книж. Дружество	8	» 640	
» Хаскю	И. Мазеновъ	7	» 560	
» Копривщица	Бълг. Читалище	8	» 640	
» Т.-Пазардж.	А. Даскаловъ	8	» 640	
» Прилѣпъ	Бълг. Читалище	7	» 320	240
» Силистра	Бълг. Община	8	» 640	
» Ловечъ	Мир. Павловъ	6	» 480	
» Елена	Бълг. Читалище	6	» 480	
» Ломъ	Ив. Петковъ	6	» 320	160
» Ряхова	Тома Младеновъ	6	»	480
» Карлово и	Бълг. Читалище	7	» 480	80
» Сопотъ				
» Велесъ	» »	5	» 400	
» Пиротъ	» »	5	» 400	
» Кюстендилъ	» »	5	» 160	240
» Калоферъ	Фитовъ	4	» 320	
» Дръново	Читалището	3	» 240	
» Варненско	Н. Ангеловъ	6	» 400	80
» Едренско	Ат. Керековъ	7	» 360	200
» Австрія	разни	15	»	1200
» Россія	»	6	» 400	80
» Никополъ		2	» 160	
» Панагюрище		2	» 80	80
»	Разни	72	» 4,960	800
» Пловдивъ	Д. В. Манчевъ	50	Гр. 765	485

СЪДЪРЖАНИЕ

НА « ЧИТАЛИЩЕ » ГОДИНА IV.

- Българската народна изложба стран. 268.
Белизарій, стран. 386.
Братія Миладиновци и тѣхнитѣ литературни работи стр. 654.
Вліяніето на женидбата върху тѣлосложеніето стр. 355.
Видинъ 447.
Върху естественната исторія 539.
Грьцкіятъ епирскы силлогосъ 225.
Гласъ къмъ Българката (стихотвореніе) 463.
Дружествата — тѣхното значеніе въ обществото 179, 219.
Дѣ съмъ ся родилъ (стихотвореніе) 255.
Единъ старъ българскы рѣкописъ 275.
Еврейската книга Талмуть 309, 701.
Животътъ на животнытъ 278, 313, 470, 517, 533.
Животътъ на Езопа 545, 701.
За слънцето и планетытъ 84.
За бубитъ 241.
За нравственната цѣль на литературнитѣ произведение и нейната критика 286.
Защо не напрѣдва нашія народъ 491.
За завистта 524.
За обогатяваніето на бащинія нашъ языкъ 554.
За обыкалянето на матеріята въ природата 710.
Игнената 65.
Исторически поглѣдъ върху природнытъ науки 129.
И животнытъ разбиратъ отъ хубавото 137.
Исторіята на челоуѣка 161, 193, 437, 501, 597, 629, 661, 693.
Издадникътъ (стихотвореніе) 276.
Исторіята на робството 423.
Критика за практическата Алгебра 22, 51, 87, 120.
Книжевни вѣсти 158, 190, 338, 370, 395, 497.
Какъ ся въепитава женскый полъ въ Америкъ 351.
Какъ сѣди г-нъ Мушакъ моето ученіе за нов. бъл. азб. 373.
Кометитѣ или опашатитѣ звѣзди 377.
Критика, школската педагогика 505, 455, 484.
Каква е христіанската длѣжностъ къмъ Бога и друж. 412.
Къмъ моитѣ душманы (стихотвореніе) 531.

- Ливингстонъ великъ пжтешественикъ по Африка 141.
Маршалъ Макъ-Махонъ 86.
Мацини 204.
Правоученіе и правоучители 13.
Некрологъ 32.
Нашата книжнина 155.
Нѣщо за народното образование 216.
Народно просвѣщеніе (сказка) 318.
На празника св. Кирила и Методія (стихотвореніе) 626.
Откритія и изнамѣрванія 116.
Обявление 192.
Отъ Плутарховитѣ нѣравственности 296.
“ “ въ въспоменанія (раскази) 328, 360.
Подаръци на Читалище год. IV 31.
Природна часть водата и прч. 40, 105, 171.
Природна часть, любопитни раскази за животнитѣ 73.
Плутархъ и списаніята му 147.
Прибиране въ отечеството (стихотвореніе) 183.
Преливаніето на кръвта 250.
Пѣснь 500.
Славословіе на слънцето (стихотвореніе) 152.
Синайската гора 187.
Славянскіятъ свѣтъ 341.
Състояніето на Българката селянка 582.
Сказки въ Свѣщовското читалище 587, 619.
Сѣдянка съ еднѣ муміѣж 671.
Тѣлесното движеніе 609.
Тѣснописаніето и неговата исторія 656.
Уставъ на Българската Екзархіе 241, 257, 277.
Ученіе отъ М. Дринова за новата българска азбука 257.
Чудесата на фотографіята 478.
Яньюво було 542.



